

Ks. dr Józef Młyński

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Wartość poradnictwa rodzinnego na emigracji

Wprowadzenie

Refleksję naukową dotyczącą małżeństwa i rodziny cechuje wiele normatywnych przesłanek, które uzasadniają i wyjaśniają wartość poradnictwa jako centrum wsparcia bytowania ludzkiego. Rodzina bowiem w całym uniwersum życia społecznego pozostaje najcenniejszą „cegielką” tworzącą i scalającą ludzkie funkcjonowanie. W refleksji socjologicznej określana jest jako pierwotna i podstawowa grupa społeczna. Cechuje ją wspólnotowy charakter oraz bogactwo struktury i interakcji międzyosobowych. W sensie instytucjonalnym wypełnia wiele funkcji a szczególnie funkcję prokreacji i socjalizacji. Pierwsza z nich odpowiada za biologiczną wymianę jednostek w społeczeństwie, zaś druga warunkuje właściwy rozwój jednostki od narodzin do późnej starości. Dlatego rodzina nadal pozostaje instytucją posiadania własności, ekonomii i gospodarki.

Rodzina zatem we współczesnych uwarunkowaniach społecznych jawi się jako czuły instrument rejestrujący wszelakie zamiany i przeobrażenia ponowoczesności. W swoim ontycznym bytowaniu pozostaje jednak integralnym elementem systemu społecznego. Jak zaznacza Jan Paweł II łączą ją „ze społeczeństwem żywotne i ograniczone więzy, stanowi bowiem jego podstawę i stale zasila poprzez swe zadanie służenia życiu; w rodzinie przecież rodzą się obywatele i w niej znajdują pierwszą szkołę tych cnót społecznych, które stanowią o życiu i rozwoju samego społeczeństwa”(FC 42).

Socjologowie rodziny w swoich badaniach i teoretycznych analizach zaznaczają, że rodzina końca XX i początku XXI wieku uległa wielu procesom i przemianom społecznym, które zarysowały się zarówno na poziomie mikrostrukturalnym i makrostrukturalnym.

Przeobrażenia te nie tylko wpłynęły na zmianę modelu małżeństwa, ale też holistyczny wymiar współczesnej rodziny. Fenomen owych przemian jak zaznacza F. Adamski „sprowadza się do faktu ujawnienia się niespotykanych dotychczas potrzeb człowieka i możliwości ich zaspokojenia dzięki postępowi technicznemu i wynalazkom. Zjawiska te łączą się z dwoma ogólnymi procesami społecznymi, a mianowicie: industrializacją i urbanizacją. Są to procesy ciągłe, dokonujące się nadal, a ich obecna faza charakteryzuje się: postępującym podziałem pracy i ruchliwością społeczną; mechanizacją procesów pracy i automatyzacją produkcji; odkryciem i wykorzystaniem nowych, bardziej wydajnych źródeł energii; odkryciem i wykorzystaniem nowych surowców; wzrostem wydajności pracy i wynikającym stąd wzrostem dochodu narodowego na przeciętnego mieszkańca; powstawaniem i wzrostem wielkich miast i aglomeracji miejsko-przemysłowych. Niemałą też rolę w owym procesie przemian rodziny odegrały nowe ideologie społeczne i polityczne a wśród nich szczególnie idee emancypacyjne i feministyczne”¹.

Istotnym wymiarem owych przemian jest także proces migracji, która często przeradza się w stan emigracji polegającej na całkowitym przesiedleniu z ojczystego kraju i osiedleniu w kraju pracy. Zjawisko to, chociaż pozornie lokujące jednostkę w przestrzeni jej mobilności, cechuje wiele pozytywnych i negatywnych aspektów, które odbijają się zarówno na kondycji rodziny pozostającej w miejscu swojego zamieszkania oraz na rodzinach, które przeniosły się do kraju emigracji. W tym kontekście społecznych uwarunkowań małżeńsko-rodzinnych na emigracji warto dokonać analizy i deskrypcji wartości i potrzeby integralnego poradnictwa rodzinnego, zwracając uwagę na semantykę tegoż pojęcia oraz potrzebę i kształcenie kompetentnych specjalistów pomagających zagubionym jednostkom i rodzinom.

Co to jest poradnictwo: znaczenie semantyczne

¹F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002, s. 141.

W literaturze przedmiotu można odnaleźć wiele definicji określających semantyczne znaczenie poradnictwa rodzinnego. Zakres definiowania tego zagadnienia w znacznej mierze zależy od podmiotu definicyjnego: psycholog, teolog, socjolog, pedagog, pracownik socjalny oraz kryterium ... Trudno jednak byłoby oczekiwać jakiejś jednej spójnej definicji. Ty bardziej, że poradnictwo rodzinne można interpretować interdyscyplinarnie.

W zakres racjonalnego ujęcia poradnictwa wpisuje się szeroko rozumiana pomoc, której udziela każdy człowiek w różnych sytuacjach życiowych. Każdy rodzaj komunikacji między osobowej, każdy rodzaj rozmowy tworzy klimat wsparcia, pomocy. Taką rolę pełnią przede wszystkim rodzice, którzy wspierają swoje dzieci na każdym etapie ich rozwoju i projekcji życia. Są zatem pierwszymi pedagogami, bowiem „posiadana przez nich wiedza na temat wychowania, a szczególnie wiedza o psychice dziecięcej w ogóle i warunkach jej rozwoju pozwala im na trafniejsze rozwiązywanie problemów wychowawczych oraz skuteczniejsze kształtowanie osobowości dziecka”². Ich rola pedagogizacji jest niezastąpiona i najbardziej wartościowa.

W tym kontekście zdaniem W. Okła „pomaganie jest jednym z najstarszych i najbardziej powszechnych zachowań istot żywych. Obserwuje się je zarówno wśród zwierząt (zachowania instynktowne dla chronienia interesów stada czy własnego gatunku), jak i w społeczności ludzkiej. Każdy człowiek na przestrzeni całego życia doświadcza zjawiska pomocy. Od dzieciństwa aż do starości oczekuje i spotyka się z różnego rodzaju pomocą. Może ona dotyczyć różnych obszarów życia: dziecko potrzebuje pomocy rodziców w zaspokojeniu jego podstawowych potrzeb biologicznych i psychicznych; uczeń potrzebuje pomocy nauczyciela w zdobywaniu wiedzy; pomoc „mistrza” potrzebna jest przy nabywaniu praktycznych kwalifikacji zawodowych i

²A. Skreczko, *Pedagogizacja rodziców*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja Naukowa i działalność pastoralna* red., R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 456.

pełnieniu ról społecznych; pomoc specjalisty w przywracaniu zdrowia itp.”³.

Poradnictwa nie można analizować jedynie z perspektywy pomocy, bowiem charakteryzuje je o wiele głębszy sens. Jest przede wszystkim procesem. Dlatego też do właściwego udzielania wsparcia potrzeba czasu i przebycia razem z klientem odpowiedniej drogi. W tym znaczeniu H. Sęk stwierdza, iż jest ono „formą pomocy oferowaną osobom zdrowym, doświadczającym problemów życiowych, trudności przystosowawczych i kryzysów rozwojowych”⁴. Poradnictwo jest swego rodzaju oddziaływaniem na kryzys, który rodzi się na różnych poziomach egzystencji ludzkiej. Interwencja kryzysowa to „ umiejętne wkroczenie we właściwym momencie w sytuację kryzysu osoby (lub osób), by opanować stan, który grozi jej (im) destrukcją emocjonalną lub fizyczną”⁵. W ujęciu W. Szewczyka to „osobowy kontakt pomocowy, to także jedna z form pomagania, w której doradca poprzez słowo (rozmowę) oraz emocjonalne wsparcie ułatwia klientowi rozwiązywanie problemu”⁶. W tym kontekście terapeutę można określić jako specjalistę do rozwiązywania trudnych spraw, kryzysów, którego zadaniem jest usunięcie lub zmniejszenie problemu, trudności małżeńsko-rodzinnych, wychowawczych, religijnych, społecznych. Schematycznie omawiane zagadnienie można przedstawić następująco (Schemat 1).

Schemat 1.

Poradnictwo – znaczenie definicyjne

³W. Okła, *Poradnictwo terapeutyczne*, Lublin 2013, s. 48.

⁴H. Sęk, *Wprowadzenie do psychologii klinicznej*, Warszawa 2001, s. 182.

⁵J. Greestone, S. Leviton, *Interwencja kryzysowa*, Gdańsk 2004, s. 13.

⁶W. Szewczyk, *Poradnictwo jako kontakt pomocowy*, „Ateneum Kapłańskie” 1993 nr 3, s. 67.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie W. Okła, *Poradnictwo terapeutyczne*, Lublin 2013, s. 49.

Poradnictwo można również interpretować jako formę wsparcia. H. Sęk racjonalizuje wsparcie społeczne jako rodzaj interakcji charakteryzującej się tym, że:

- zostaje podjęta w sytuacji problemowej lub trudnej;
- jest ukierunkowana na zbliżenie jednego lub obu uczestników do rozwiązania problemu;
- w toku jej trwania zachodzi wymiana emocji (wsparcie emocjonalne), informacji (wsparcie informacyjne), instrumentów działania (wsparcie instrumentalne) oraz dóbr materialnych (wsparcie rzeczowe);
- wymiana może być jednostronna lub dwustronna, a kierunek relacji wspierający – wspierany albo stały bądź zmienny w różnych odstępach czasowych;
- skuteczność tej wymiany społecznej zależy od stopnia zgodności między wsparciem oczekiwanym a uzyskanym⁷.

⁷H. Sęk, R. Cieślak, *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie* red., H. Sęk R. Cieślak, Warszawa 2004, s. 14; *Spółeczna psychologia kliniczna*, H. Sęk red., Warszawa 1991, s. 96.

Reasumując należy uznać, że poradnictwo to działanie na rzecz osoby lub rodziny potrzebującej pomocy, którego celem jest towarzyszenie oraz dostarczenie porad, wskazówek osobie w kryzysie oraz wskazanie właściwych form wyjścia z trudności, usamodzielnienia i usprawnienia umiejętności radzenia sobie w życiu osobistym i społecznym.

Potrzeba poradnictwa rodzinnego na emigracji

Trudno jest ocenić skalę migracji zarobkowej Polaków. Z dostępnej literatury i informacji medialnych wynika, że po 2004 roku z Polski w celach zarobkowych wyjechało ok. 2 miliony ludzi. Faktyczny jednak stan migrujących jest o wiele większy i nasila się szczególnie w okresach wiosenno-wakacyjnych. W tym bowiem czasie Polacy wyjeżdżają do sezonowej pracy. „Szacuje się, że w końcu 2013 roku poza granicami Polski przebywało czasowo około 2196 tys. mieszkańców naszego kraju, tj. o 66 tys. (3,1%) więcej niż w 2012 roku (około 2130 tys.). W Europie w 2013 r. przebywało około 1891 tys. osób (w 2012 roku – około 1816 tys.), przy czym zdecydowana większość – około 1789 tys. – emigrantów z Polski przebywała w krajach członkowskich UE. Liczba ta zwiększyła się o 69 tys. w stosunku do 2012 roku. Wśród krajów należących do UE, nadal najwięcej osób przebywało w Wielkiej Brytanii (642 tys.), Niemczech (560 tys.), Irlandii (115 tys.) oraz w Holandii (103 tys.) i we Włoszech (96 tys.)”⁸. Szacunki migracji zarobkowej Polaków na przestrzeni ostatnich lat prezentuje poniższy wykres 1.

Wykres 1

Skala migracji zarobkowej w latach 2002 – 2013 (dane w tys.)

O ile trudno jest dokonać właściwego oszacowania migracji zarobkowej cechującej się wyjazdami sezonowymi lub wahadłowymi o

⁸Z. Kostrzewska, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004 – 2013*, w: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-ludnosc> (archiwum), pod red. D. Szałtys, s. 2-3.

tyle łatwiej jest oszacować wyjazdy Polaków na stałe, albowiem połączone są one z całkowitym przeniesieniem się rodziny do kraju migracji. Wydaje się zatem, że migracje zagraniczne na trwałe wpisały się w historię Polski. Jak zaznacza Z. Kostrzevska „po zauważalnym spadku liczby Polaków przebywających czasowo za granicą w latach 2008-2010, rok 2013 był kolejnym rokiem zwiększenia się zasobu imigracyjnego Polaków w innych krajach”⁹.

Wykres 3 i 4

Emigracja Polaków do W. Brytani i Niemiec na pobyt stały w latach 2005-2013

WIELKA. BRYTANIA NIEMCY

Źródło: *Rocznik Demograficzny 2006, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014.*

Wiele rodzin w nowych uwarunkowań społecznych i kulturowych gubi się i coraz częściej doświadcza różnego rodzaju kryzysów. Jedne rodziny potrafią właściwie funkcjonować inne zaś ulegają różnym problemom i kryzysom. Zauważył to już prawie ponad trzydzieści lat temu Jan. Paweł II. w Dokumencie Apostolskim – Adhortacji *Familiaris Consortio* – gdy zapisał: „rodzina w czasach dzisiejszych znajduje się pod wpływem rozległych, głębokich i szybkich przemian społecznych i kulturowych. Wiele rodzin przeżywa ten stan rzeczy dochowując wierności tym wartościom, które stanowią fundament instytucji rodzinnej. Inne stanęły niepewne i zagubione wobec swych zadań, a nawet niekiedy zważyły i niemal zatraciły świadomość ostatecznego znaczenia i prawdy życia małżeńskiego i rodzinnego. Inne jeszcze, na skutek doznawanych

⁹Tamże.

niesprawiedliwości, napotyka ją na przeszkody w korzystaniu ze swoich podstawowych praw” (FC 1).

Kryzys współczesnej rodziny zarysowuje się szczególnie na dwóch poziomach: w relacjach między małżeńskich oraz w relacjach rodzicielskich. Na poziomie pierwszym dotyczy braku lub zaniku kontaktu między małżonkami, oszukiwania się, kłamstwa, niedochowania wierności, braku czasu dla siebie, zubożenia, utraty afirmacji wobec współmałżonka. Na poziomie drugim implikowany jest brakiem czasu dla dzieci – jest to kryzys ojcostwa i macierzyństwa. Tymczasem percepcja postaw rodzicielskich jest najistotniejszym elementem rozwoju i tożsamości dzieci. Również kryzys rodziny lokuje się w przestrzeni społecznej, bowiem wiele rodzin żyje w beznadziei swojego losu. Nie potrafią funkcjonować, gdyż zatracili właściwe relacje w stosunku do środowiska lokalnego jak również relacje w stosunku do siebie i do swojej rodziny. Najczęściej implikowane są one problemem: bezrobocia, alkoholizmu, przemocy i innych uzależnień. Tego typu rodziny określamy jako patologiczne. Jeszcze inny rodzaj kryzysów uwarunkowany jest kulturą postmodernistyczną charakteryzującą się: hedonizmem, utylitaryzmem, permissywizmem i konsumpcjonizmem. Choć zjawiska te nie są czymś nowym to jednak współcześnie eksplorują z natężoną siłą. Ich pochodną pozostaje egoizm jako brak otwarcia się na dobro drugiej osoby.

Problemy oraz kryzysy w małżeństwie i rodzinie o których wskazano wyżej znajdują swoje odzwierciedlenie w rodzinach emigracyjnych. Choć ich standard życia jest znacznie wyższy a kondycja ekonomiczna w rachunku prawdopodobieństwa zadowalająca to jednak coraz częściej zauważa się wewnątrz małżeńską i rodzinną dysharmonię oraz dezintegrację.

Badacze zajmujący się deskrypcją rodzin emigracyjnych wskazują, że rodziny te doświadczają kryzysów na dwóch poziomach: wewnątrz-małżeńskim i socjalizacyjnym. Problemy wewnątrz-małżeńskie dotyczą: zaniku więzi małżeńskiej, braku wierności – zdrada, rozpadu małżeństwa – rozwody, uzależnień oraz moralnych pęknięć. Z kolei na

poziomie trudności socjalizacyjnych dotyczą: kwestii wychowawczych, religijnych, adolescencji, hazardu, narkomani, kwest kohabitacji dzieci, problemów penitencjarnych oraz szeroko pojętego relatywizmu moralnego. Równie ważnym zakresem problemów rodzin migracyjnych są trudności dotyczące: pracy o niskim prestiżu społecznym, traktowanie emigranta jako osoby drugiej kategorii, trudnej adaptacji w nowej rzeczywistości.

Istnieje zatem pilna potrzeba nie tylko tworzenia poradni duszpasterstwa polonijnego, ale również potrzeba przygotowania kompetentnych osób do udzielania pomocy i wsparcia zagubionych. Poradnictwo to powinno być integralne, aby przygotowywać specjalistów z różnych dziedzin nauki: psychologów, pedagogów, prawników, pracowników socjalnych, duszpasterzy itd.

Przygotowanie doradców (specjalistów) jako podstawowy cel poradnictwa

Jednym z najważniejszych celów poradnictwa jest przygotowanie doradców – specjalistów od „pomagania innym”. Nie ulega wątpliwości, z każdy może być osobą niosąca pomoc innym, ale doradca powinien odznaczać się szczególnym wymiarem osobowości. Osobowość zaś to w ujęciu W. Szewczyka¹⁰

Istotną cechą osobowości doradcy jest zaufanie. Zaufanie to pewna forma emocji przekazywanych drugiej osobie. Pozostaje także „intymnym” darem zrozumienia człowieka, przyjaźni, udzielaniem wsparcia. We II ufając Bogu i ludziom podkreślał godność każdego człowieka. Godność ludzkiej osoby jest wartością transcendentną, zawsze uznawaną za taką przez wszystkich, którzy szczerze poszukiwali prawdy. W istocie rzeczy całą historię ludzkości należy interpretować w świetle tego pewnika. Każdy człowiek, stworzony na obraz i podobieństwo Boże (por. Rdz 1, 26-28) i tym samym radykalnie zwrócony ku swemu Stwórcy, pozostaje w trwałej relacji z wszystkimi,

¹⁰W. szewczyk, *Rozumieć siebie i innych. Zarys psychologii*, Tarnów 2004....

którzy zostali obdarzeni tą samą godnością. Troska o dobro jednostki łączy się więc ze służbą dobru wspólnemu, zaś prawa i obowiązki uzupełniają się i wzajemnie umacniają¹¹. Przysługuje ona każdemu człowiekowi, ponieważ jest on niezbywalną wartością. Wartość zaufania jest nieodłącznym elementem nadziei. Pracownik socjalny przynosi nadzieje, dlatego warto mu zaufać. Nadzieja zaś jest „źródłem oparcia i optymizmu”¹². Tym bardziej, że zaufanie jako wartość codzienna realizuje się w interakcjach międzyosobowych, pozwala Wierzyć w dobre intencje drugiej osoby i zarazem traktować ją jako partnera w obliczu różnych trudności¹³.

Równie ważnym elementem osobowości doradcy jest jego autorytet. Ta cecha człowieka postrzegana jest jako pewna forma stabilizacji więzi społecznych i więzi międzyludzkich. Rola autorytetu jest nieoceniona, pozwala nie tylko na powszechne szanowanie i uznanie, ale daje pewien prestiż w statusie społecznym. Osoba z autorytetem jest godna naśladownictwa, powierzenia jej trudnych spraw, otwiera nadzieję i daje poczucie tożsamości.

Podobnie empatia, jako forma współodczuwania pozostaje cennym elementem wyposażenia doradcy. Empatia bowiem to umiejętnie towarzyszenie człowiekowi przez pryzmat własnego widzenia spraw, spojrzenia na klienta pod kątem jak on przeżywa swoją trudność życiową. Z przeglądu literatury wynika, że dobry doradca to taki którego cechuje wysoka jakość empatii. Wartość i znaczenie empatii w udzielaniu pomocy, jak zaznacza W. Okła „jest w różny sposób akcentowane w zależności od teoretycznego podejścia do zasad poradnictwa. W teoriach skoncentrowanych na osobie (np. Rogers,

¹¹Jan Paweł II, *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju*, 1999.

¹²M. Kluz, *Katolickie podstawy formacji moralnej człowieka w świetle polskich posynodalnych publikacji teologicznych*. Kraków 2012, s. 138.

¹³J. Młyński, *W kręgu aksjologii abiturientów Tarnowa*. Tarnów: BIBLOS, 2008, s. 127.

Perls) empatia zajmuje szczególnie ważne miejsce, podczas gdy w teoriach skoncentrowanych na zadaniu (np. behawioryści) nie ma wielkiego znaczenia. (...) Empatia nie oznacza zgadzania się z ocenami pacjenta lub podzielenia jego opinii. Oznacza docenienie przeżywanej przykrości i zrozumienie, że to, co decyduje o zniekształceniu percepcji pacjenta i nieadekwatności jego przeżyć, wynika z jego mechanizmów obronnych, systemów zaprzeczeń, których wpływu nie jest w stanie kontrolować”¹⁴.

Doradca powinien odznaczać się też: *wiedzą, profesjonalizmem, kompetencjami i umiejętnościami*. Posiadanie wiedzy jest czymś oczywistym, jest truizmem. Dlatego też każdy doradca zobligowany jest do sumiennego przygotowania się i poznania wiedzy, która pozwoli mu nie tylko udzielić wsparcia, ale również zrozumieć człowieka. Nauka jako określają różni autorzy to zbiór wiedzy zdobyty na bazie oczywistości możliwej do zweryfikowania. Fundamentalnym jej celem jest wiedza, która może być poddana weryfikacji, czyli pozwalająca: *zrozumieć, wyjaśnić oraz przedstawić daną rzeczywistość w pełnym obrazie*. Jest to szczególnie ważne w przypadku poradnictwa, które posiada charakter interdyscyplinarny. Wiedza bowiem określa nie tylko intelektualne podwaliny pomagania, ale przede wszystkim wpływa na jego praktyczny wymiar. Dlatego też doradca powinien zdobyć wiedzę z zakresu: biologii, filozofii, teologii, psychologii, psychiatrii, socjologii, pedagogiki i pracy socjalnej. Człowiek bowiem jak zostało to już wskazane to istota *biologiczno-psychologiczno-społeczno-duchowa*.

Istotnie ważnym czynnikiem charakteryzującym doradcę jest profesjonalizm. Profesjonalne pomaganie ze względu na swój dynamizm to niezwykle trudny aspekt działalności w poradnictwie rodzinnym. Napotyka się w nim po drodze na wiele rozbieżności, które determinują przebieg różnych sytuacji życiowych jednostki. Nie sposób więc uniknąć wejścia w gęste relacje interpersonalne czy zaangażowania się w egzystencję drugiego człowieka. Według D. Urbaniak-Zajac profesję

¹⁴W. Okła, *Poradnictwo ... dz. cyt.*, s. 84.

należy rozumieć jako szczególny rodzaj zawodu - powołania, charakteryzujący się pewnym zestawem cech. Do cech tych zalicza się: posiadanie specjalistycznego wykształcenia, posiadanie określonej metodyki praktyki zawodowej; podejmowanie działań na rzecz dobra wspólnego oraz pewna autonomia pracowników socjalnych w prowadzeniu działalności zawodowej; stosowanie się pracowników socjalnych do określonych norm etycznych poprzez przestrzeganie kodeksu etycznego; tworzenie samorządowych organizacji zawodowych strzegących monopolu profesji¹⁵.

Osoba kompetentna to taka, która dzięki właściwym kwalifikacjom zawodowym oraz umiejętnościom komunikacji i współdziałania dobrze wykonuje swoją pracę. Do kompetencji potrzeba również doświadczenie i cech osobowości, które warunkują profesjonalne działanie. Szczególnie w przypadku doradców kompetencje są bardzo ważne. Spotyka się on bowiem z człowiekiem, który znalazł się w trudnej sytuacji i potrzebuje nie tylko uchwycenia jego problemu, ale też umiejętnego poprowadzenia do jego rozwiązania. Ten rodzaj komunikacji między terapeuta a klientem można zobrazować następująco (Zob. Schemat 2)

Schemat 2.

Klient – Doradca a relacja między nimi

¹⁵ Zob. D. Urbaniak-Zajac, *O niektórych aspektach profesjonalizacji pracy socjalnej*, w: *European dimensions in training and practice of the social professions*, red. E. Marynowicz-Hetka, A. Wagner, J. Piekarski, Katowice 2001, s. 253-254.

Źródło: W. Szewczyk, *Poradnictwo rodzinne. Program szkoleniowy dla Ośrodków Polonijnych*, Hanover-Tarnów 2011, s.

Mądrość doradcy realizuje się również w jego umiejętnościach. G. Egan wymienia następujące cechy owej mądrości doradcy:

- „psychologiczne ludzkie rozumienie innych;
- samopoznanie i odwaga w przyznawaniu się do po pełnionych błędów i zdolność wyciągania z nich wniosków;
- intuicja;
- zdrowy rozsądek;
- zdolność rozumienia znaczenia zdarzeń;
- otwartość na wydarzenia niepasujące do logicznych schematów;
- zdolność łączenia pozornie przeciwstawnych ról w procesie pomocy - opiekuńczej i wyrozumiałej z wymagającą i frustrującą”¹⁶.

Istotnym wymiarem umiejętności niezbędnych w procesie pomagania jest:

- tworzenie i podtrzymywanie więzi terapeutycznej;
- słuchanie i rozumienie innych;

¹⁶G. Egan, *Kompetentne pomaganie, Model pomocy oparty na procesie rozwiązywania problemów*. Poznań 2002, s. 48, cyt. za: W. Okła, *Poradnictwo ... dz. cyt.*, s. 89.

- właściwe powodowanie zmian¹⁷.

Tworzenie i podtrzymywanie więzi terapeutycznej umacniane jest za pomocą kontaktu międzyosobowego. Chociaż kontakt ten wydaje się być czymś naturalnym to jednak cechuje się również negatywnymi skojarzeniami. Podtrzymywać kontakt to umiejętnie prowadzić rozmowę i otworzyć się na osobę potrzebującą pomocy. Wzbudzić w niej zaufanie i przekazać jej własny świat aksjologii.

Słuchanie to pierwsze źródło informacji. Nie ma nigdy dobrze postawionej diagnozy, jeśli nie umie się umiejętnie słuchać. Pierwszym elementem każdej terapii jest właściwe wysłuchanie osoby. Słuchać oznacza skoncentrować się na tym, co mówi klient, jak przedstawia dany problem. Przy tej okazji pracownik socjalny zauważa, jakim słownictwem posługuje się jego klient, czy jest wykształcony, inteligentny, czy raczej mówi nieskładnie i chaotycznie.

Zadaniem doradcy jest powodowanie zmian w osobowości klienta, czyli umiejętne dążenie do zmiany nastawienia do problemu osoby oczekującej pomocy. Zmiany te winny zachodzić powoli i rozsądnie aby nie zrazić swojego podopiecznego, ale ukazać mu różne drogi wykucia z trudnej sytuacji, umocnić, podnieść na duchu. Pozwolić mu nie tylko zrozumieć jego problem, ale nawet wymusić i pomnożyć jego siły do współpracy. Obudzić w nim dobrą wolę do wyjścia z kryzysu.

Podsumowując warto postawić pytanie dotyczące kształcenia doradców. Jak uczyć właściwych profesjonalnych umiejętności w poradnictwie. Na to pytanie odpowiada W. Okła, która uważa, że „jeśli cechy osobowości są w znacznej mierze wrodzone i względnie stałe, to umiejętności *można i trzeba się uczyć*. Zazwyczaj wymienia się pięć głównych metod nabywania umiejętności:

- metody dydaktyczne: słuchanie wykładów i śledzenie literatury fachowej;
- modelowanie, przyglądanie się mistrzowi i naśladowanie

¹⁷Tamże, s. 91.

go;

- trenowanie, ćwiczenie (pod okiem nauczyciela oraz samodzielnie) mikroumiejętności takich, jak umiejętność słuchania, stawiania pytań, pozycji ciała podczas rozmowy, sposobu gestykulacji, itp.;
- granie ról – symulowanie sytuacji problemowych w roli klienta lub w roli doradcy;
- podejmowanie roli doradcy pod okiem superwizora i zdobywanie osobistego doświadczenia¹⁸.

Jakie poradnictwo - integralne

Jak zostało to już wspomniane, każdy problem cechuje się inną naturą. Zależy w dużej mierze od skali trudności, ale również od osobowości człowieka, bowiem każdy z nas inaczej radzi sobie ze zmartwieniem, trudnością. Ponadto w sytuacji pomagania problemy są dość często wielodyscyplinarne, czyli posiadające naturę od teologii do społeczeństwa. Najczęściej dotyczą jednostek, jak i grup, są subiektywne i obiektywne, złożone i pojedyncze, dlatego czasem nad daną trudnością musi pochylić się kilku specjalistów. W tym kontekście należy tworzyć poradnie specjalistyczne. Schematycznie integralne i wielopoziomowe poradnictwo przedstawia poniższy schemat.

Schemat 3

Poradnictwo integralne – wielopoziomowe

¹⁸Tamże, s. 96.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie W. Szewczyk, *Poradnictwo rodzinne. Program szkoleniowy dla Ośrodków Polonijnych*, Hanover-Tarnów 2011, s. 46.

Często poradnictwo rodzinne było sprowadzane jedynie do nauczania narzeczonych metod naturalnych. Jednakże taki zakres poradnictwa jest zbyt wąski, bowiem owi narzeczeni zawierają sakramentalny związek małżeński i zakładają rodzinę. W rodzinie zaś pojawiają się problemy osobiste: religijne, społeczne, kryzysy, konflikty, problemy z dziećmi. Wówczas potrzeba poradnictwa komplementarnego i wielopoziomowego¹⁹. Wielopoziomowość poradnictwa cechuje szeroki zakres interdyscyplinarności, dlatego kształtując integralny jego obraz trzeba skorzystać z porady: psychologa, pedagoga, lekarza, prawnika, teologa – duszpasterza, pracownika socjalnego.

Wiedza psychologiczna pomaga zrozumieć człowieka, poznać jego strukturę oraz funkcjonowanie psychiki. Człowiek bowiem jako istota cielesno-duchowa potrzebuje integralnego spojrzenia na całą rzeczywistość zarówno tą duchową jak i społeczną. Stąd antropologia filozoficzna próbuje odpowiedzieć na pytanie: kim jest człowiek w ontycznym *humanistas* i społecznym *economicus*. Ukazuje koncepcje

¹⁹W. Szewczyk, *Przychodzę do Ciebie bo mnie boli dusza*, „Telefon Zaufania – Nasza Gazeta” 2007 nr 35, s. 26-31; W. Szewczyk, *Poradnictwo rodzinne... dz. cyt.*, s. 47.

człowieka i jego personalistyczny wymiar. Ważne jest połączenie psychologii i antropologii bowiem psychologia zajmuje się funkcjonowaniem psychiki u człowieka, zaś antropologia pozwala odpowiadać na pewne egzystencjalne pytania. Człowieka należy rozumieć integralnie, holistycznie w jego relacyjności do: siebie, otoczenia lokalnego i społeczeństwa oraz w odniesieniu do świata uczuć, przeżyć, stresów oraz sposobów radzenia sobie z nimi.

Wiedza pedagogiczna lokuje się w przestrzeni całego procesu socjalizacji i wychowania. Pełny rozwój osobowości dziecka domaga się właściwych warunków jego egzystencji. Rodzina jest pierwszym środowiskiem wychowawczym dziecka, bowiem mocą sprawowanych przez nią funkcji socjalizacyjno-wychowawczej kształtuje obraz dziecka poprzez: intencjonalność, plastyczność, stałość, kompleksowość, opiekę, stabilizację emocjonalną, socjalizację wyrażania dziecka w rolę, statusy i zadania społeczne oraz inkulturację²⁰. Pedagogika interpretuje wychowanie jako „byt społeczny, będący wytworem przynajmniej dwóch osób, pomiędzy którymi zachodzi relacja wyrażająca się w przekraczaniu przestrzeni międzypodmiotowej za pomocą wybranej formy kontaktu, w którego ramach podmiot wychowujący, kierując się powszechnie uznanym dobrem, umożliwia podmiotowi wychowywanemu osiągnąć wzrost tożsamości”²¹. W całą kompleksowość działań wychowawczych wpisany jest człowiek dorastający również z bagażem jego trudności: agresji, nadpobudliwości, apatii, konfliktów pokoleń i problemów szkolnych.

Wiedza medyczna w obszarach poradnictwa rodzinnego dotyczy działań i pomocy z zakresu psychiatrii, czyli zaburzeń, nerwic itd. Najogólniej podmiotowość psychiatrii charakteryzuje jednostki o zaburzeniach psychicznych i osobowościowych, stanach depresyjnych,

²⁰J. Wilk, R. Bieleń, *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*, w: *Rodzina bezcenny dar i zadanie* red. J. Stala, E. Osewska, Radom 2006, s. 435-436.

²¹A. Tchorzewski, *Wychowanie i jego właściwości*, w: *Wychowanie w kontekście teoretycznym* red. A. Tchorzewski, Bydgoszcz 1993, s. 44.

mających problemy z bezsennością, doznających leków oraz stanów schizofrenii. Z kolii porady prawne: zarówno małżeńskie, rodzinne i w pracy służą jednostce stabilizacją społeczną. Poprzez regulację norm i zasad przyczynia się do komfortu bytowania ludzkiego, szczególnie w przypadkach gdy ktoś został skrzywdzony. Św. Tomasz z Akwinu rozumiał prawo (*lex*) „jako pewne promulgowane rozumowe rozporządzenie ustanowione dla dobra wspólnego przez osobę mającą pieczę nad wspólnotą”²². Dlatego też pomoc w zakresie prawa małżeńskiego w przypadku rozwodów, kohabitacji oraz pomoc w zakresie prawa i doradztwa finansowego jest bardzo istotna i potrzebna.

Ważną dla potrzeb poradnictwa rodzinnego wydaje się być wiedza z zakresu pracy socjalnej. Najogólniej idea pomocy w ogóle wywodzi się w podwalin filantropijnych²³ w która wpisuje się pomoc realizowana w ramach pracy socjalnej. Praca socjalna w rozumieniu Heleny Radlińskiej jako pionierki pracy społecznej polega na „wydobywaniu i pomazaniu sił ludzkich, na ich usprawnianiu i organizacji wspólnego działania dla dobra ludzi”²⁴. Z kolei R. Wroczyński uważa, iż ten rodzaj działania połączony jest ściśle z procesem wychowania jako planowym i celowym działaniem zmierzającym do usunięcia trudności w życiu osobistym, w rodzinie i uzyskania zamierzonych celów²⁵. Niezależnie od polisemantycznego znaczenia terminu pracy socjalnej należy przyjąć, że dyscyplinę tę określa się: jako pewien typ aktywności zawodowej o profesjonalnym znaczeniu; adresatem pracy socjalnej jest: jednostka,

²²Summa Theologie, I–II, q. 90, a. 1.

²³Sam termin filantropia pochodzi od greckiego słowa *philanthropia*, co oznacza dobroczynność i życzliwość; *philanthropos* – kochający ludzkość. Jest to działalność na rzecz osób, rodzaj wsparcia udzielonego bezinteresownie. U Greków filantropia określa chęć pomagania innym, co ma swoje źródło w miłości do człowieka. Pierwszą wzmiankę o takiej postawie znaleźć możemy w micie o Prometeuszu, który był symbolem szlachetnej nieugiętości w obronie bliźniego, mimo grożącego niebezpieczeństwa. E. Leś, *Zarys historii dobroczynności i filantropii w Polsce*, Warszawa 2001, s. 17.

²⁴H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1961, s. 354.

²⁵R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1976, s. 24.

rodzina, społeczność lokalna; celem pracy socjalnej jest poprawa funkcjonowania społecznej osoby; sferą aktywności i interwencji pracy socjalnej jest relacja pomiędzy jednostką a środowiskiem. Powszechnie wiadomo, że we współczesnych uwarunkowaniach rodzina coraz częściej gubi się na poziomie społecznym, nie tylko nie zaspokajając podstawowych potrzeb bytowych, ale również w zakresie trudności osobistych dotyczących: uzależnień, przemocy, niepełnosprawności, adopcji dziecka, interwencji kryzysowej, czasu późnej starości, opieki, kompensacji. Stąd idea potrzeba wsparcia społecznego, pomocowego dla rodzin dysfunkcyjnych i patologicznych.

Coraz więcej problemów rodzi się na poziomie duchowym, moralnym. Wspomniany powyżej rozwój kultury postmodernistycznej oraz laicyzacja i sekularyzacja to tylko niektóre procesy dokonujące dezintegracji rodziny. Coraz szerzej posuwający się konsumpcjonizm i wysoka stopa kondycji ekonomicznej zamykają jednostki na właściwy sposób wartościowania etosu ludzkiego bytowania. I chociaż ekonomia i rodzina to dwie przenikające się rzeczywistości to jednak ich współzależność zależy od człowieka. Obecność duszpasterza – kapłana w poradnictwie rodzinnym pozwala spojrzeć szeroko na rozwój duchowy, sposób życia religijnego. Ponadto służy on pomocą w zakresie problemów dotyczących rozeznania duchowego, kształtowania sumienia, sekt i różnego rodzaju opętań.

Integralne poradnictwo pozwala zatem na holistyczne ujęcie problemu z którym zgłasza się osoba oczekująca pomocy. Jeśli nawet zgłosi się do niekompetentnego doradcy w danym zakresie wiedzy to na pierwszym spotkaniu otrzyma wsparcie informacyjne, swego rodzaju instruktaż do jakiego specjalisty należy zgłosić się w zakresie przeżywanej trudności. Szczególnie małżeństwa w kryzysie potrzebują wsparcia i rozmowy, czasem jedynie skorygowania w zakresie relacji i komunikacji, wy tłumaczenia a nawet mediacji. Można nie wierzyć w naprawianie człowieka, można nie wierzyć, ale trzeba mieć wiarę, że są osoby, specjaliści (doradcy), którzy mogą pomóc i wesprzeć. Wówczas żyje się łatwiej, bezpieczniej i godniej.

Zakończenie

Całe życie człowieka przepełnione jest bogactwem aksjologii, które jednostka asymiluje i interioryzuje, by z tego bogactwa implementować te wartości, które jego zdaniem są najważniejsze. I chociaż wartości *stricte* trudno jest zdefiniować to jednak warunkują one ludzkie bytowanie. Preferencja ich zależy od człowieka, który relatywnie może coś przyjmować za bardzo wartościowe, albo też odrzucać jako obiekt mało interesujący.

Zdefiniowania wartości staje się zatem trudne polisemantycznie, zależy przede wszystkim od kryterium, które uznamy za ważne w zrozumieniu tego terminu. Socjologiem, który podjął się zdefiniowania wartości jest T. Parsons. Jego zdaniem wartości są nieodłącznym elementem kultury danego społeczeństwa. Stąd należy je rozumieć, jako „element określonego systemu symboli, który służy jako kryterium wyborów przejawiających się w danej sytuacji jednostki²⁶. Dlatego też najogólniej wartości określa się jako coś pożądanego i chcianego oraz budzącego zainteresowanie, coś co pozwala jednostce uczestniczyć w aksjologicznym świecie prawdy i miłości.

Nie ulega wątpliwości, że rodzina nie tylko jest najcenniejszą wartością ludzkiego bytowania, ale jest też miejscem realizacji wartości. Dlatego też poradnictwo rodzinne należy odczytywać jako jeden z najcenniejszych czynników, który pomaga rodzinie właściwie funkcjonować, bądź też powrócić do usamodzielnienia w sytuacji jej zagubienia, kryzysu czy problemów socjalizacyjno, czy opiekuńczo-wychowawczych. Tym bardziej, iż *homo familiaris* interpretuje się, że człowiek jest istotą rodzinną. W niej zaspokaja wielowymiarowe potrzeby, rozwija się i urzeczywistnia sens swojego istnienia ²⁷ .

²⁶T. Parsons, *Il sistema sociale*, Milano 1965, s. 53.

²⁷J. Szymoła, *Pomoc psychoruchowa w sytuacji śmierci członka rodziny*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja Naukowa i działalność pastoralna* red., R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 616.

Poradnictwo rodzinne lokuje się zatem w przestrzeni społecznej jako bardzo ważna i potrzebna wartość wspierania rodziny, przywracania jej nadziei i sensu życia oraz godności koegzystencji.

Holistyczny wymiar poradnictwa rodzinnego zawarty został w *Adhortacji Familiaris consortio*, w której J. Paweł II podkreśla z jednej strony blaski i cienie rodziny, a z drugiej wskazuje na możliwe formy pomocy jej w sytuacji, społecznego, kulturowego i moralnego zagubienia. Widząc zaś w rodzinie społecznego „aktora” zarówno na poziomie narodowym i międzynarodowym poszukuje w niej piękna i dobra, które będzie korelować z ekonomią, bowiem na mocy natury i powołania, daleka jest od zamknięcia się w sobie, otwiera się raczej na inne osoby, inne rodziny i na całe społeczeństwo, podejmując zadania społeczne (FC 42). Społeczeństwo bowiem potrzebuje dobrych i zdrowych rodzin, a rodzina dobrego społeczeństwa.

Wydaje się zatem, że praktykowana idea integralnego i specjalistycznego poradnictwa rodzinnego jest nie tyle pożądana co nawet konieczna. Dlatego też W. Szewczyk stwierdza „istnieje więc absolutnie potrzeba organizowania przy ośrodkach parafialnych, zarówno w Polsce, jak i szczególnie w ośrodkach emigracji – organizowania poradnictwa wielopoziomowego- integralnego, żeby przynajmniej w części odpowiedzieć na oczekiwania często zagubionych, znerwicowanych parafian. Prawda jest bowiem taka, że człowiek zaburzony - w leku, depresji, niską samooceną, z poczuciem bezradności i bezsensu albo będzie izolował się od Pana Boga i Kościoła, albo nawet Pana Boga za swe trudności oskarżał. Jeśli jest to człowiek wierzący to będzie szukał nie tylko poradni jakiegokolwiek, ale poradni katolickiej, ponieważ pomocna będzie wiara, motywacja religijna i wsparcie w religijnej wspólnoty”²⁸.

²⁸W. Szewczyk, *Poradnictwo rodzinne... dz. cyt.*, s. 45.